

Hoge commissaris te Djakarta (Lamping) aan minister van Uniezaken en Overzeese Rijksdelen (Peters), 16 okt. 1951

Mede voor Drees, Stikker, Götzen en Blom.

Teruggekeerd in Djakarta merk ik wederom hoe moeilijk het is in Nederland de politieke stemming in Indonesië te sonderen en hoe groot het daaraan voor Nederlandse belangen verbonden gevaar is.

In het algemeen kan geconstateerd worden, dat, vergeleken bij de toestand ten tijde van mijn vertrek in Juli jl., de verhouding tot Nederland thans veel minder in het centrum der belangstelling staat dan toen. Het is geen onhoffelijkheid van Indonesische zijde dat ik thans veel meer moeite heb spoedig door de hoogste autoriteiten te worden ontvangen, want de buitenlandse politieke belangstelling is vrijwel geheel in beslag genomen door de toekomstige VN Assemblee en met name door de vraag welke houding de RI aldaar zal aannemen tegenover acute Aziatische problemen zoals Iran en Egypte en welke verhouding met Amerika moet worden nagestreefd, terwijl ook de a.s. besprekingen met India en Birma sterk de aandacht vragen. In dit verband vermeld ik de algemene opvattingen in internationale kringen hier dat de RI haar internationale positie heeft versterkt door het 'meesterlijke' beleid van Subardjo in San Francisco, vooral nu het erop lijkt dat ook de verhoudingen met India weer zullen kunnen worden rechtgetrokken. Ik deel dan ook de door Cochran tegenover mij geuite mening, dat Subardjo als een ander mens uit San Francisco is teruggekeerd: dat hij met name opmerkelijk meer zelfbewust geworden is. Deze constatering is veel belangrijker dan zij wellicht van Nederlands gezichtshoek uit bezien lijken. Niet zo zeer omdat de verhouding tot Nederland op den duur een secundair probleem dreigt te worden, maar vooral omdat de RI voelt - althans er van uit gaat - dat zij steeds meer andere pijlen op haar diplomatieke boog krijgt en met de dag politiek minder afhankelijk van Nederland wordt. Daar tegenover staat dat een dergelijke ontwikkeling voor ons ook haar voordelen heeft: naar mate Subardjo meer successen boekt op internationaal politiek gebied, kan hij zich een soepeler houding tegenover Nederland veroorloven. In zekere zin is dit mijns inziens op het ogenblik zelfs het geval.

De door Supomo in Den Haag getoonde souplesse - een houding waarin Subardjo bereid is hem althans voorlopig nog te steunen - geeft bepaald niet meer de algemene stemming weer. Hier heeft men zich al geheel ingesteld op het beëindigen van de Unie en wel spoedig: men is bereid Nederland nog een kans te geven om tot deze beëindiging mede te werken, maar krijgt men de indruk dat Nederland dit 'gracieuze gebaar' niet begrijpt of hoopt te 'misbruiken' door uitstel na te streven, dan weet een Regering, die tot eigenmachtige opzegging van de Unie overgaat, het volk in vrijwel al zijn geleidingen achter zich te staan.

Wij gaan er van uit dat een vrijwillig aanvaarde bilaterale regeling niet eenzijdig kan worden opgezegd en dat wij daarbij dus wel degelijk onze condities kunnen stellen: juridisch natuurlijk volkomen juist. Het overgrote deel der Indonesiërs echter acht bewust of niet - ten aanzien van 'psychologisch politieke' bepalingen RTC-complex clause rebus sic stantibus boven alles te primeren en begrijpt niet waarom de Indonesische Regering Nederland, dat bovendien geen enkele tegenmaatregel kan nemen, zo zacht aanpakt. Erkent moet worden dat de omstandigheden de positie dezer groep gunstig zijn: is er bijvoorbeeld krachtiger erkenning dat de Unie absoluut niets meer betekent denkbaar dan het feit dat beide landen de laatste dagen het pad van normaal diplomatiek overleg tussen bevriende mogendheden hebben verlaten en voor hun diplomatieke gedachtenwisseling publieke weg van Aneta hebben gekozen, die het kenmerk is van zeer gespannen verhoudingen - zoals tussen Amerika en Rusland in Korea en a fortiori tussen belligerenten?

Wij moeten ons in Nederland rekenschap geven dat de kleine, maar verantwoordelijke groep, die nog aan 'omvorming' van de Unie in overleg met Nederland de voorkeur geeft, ontstellend klein is en dat bij deze naar alle waarschijnlijkheid bovendien nog de gedachte voorzit aan versterking van het Indonesische diplomatieke front voor internationaal forum. Deze groep wil zo nodig later kunnen aantonen dat eerst tot eenzijdige opzegging van de Unie was overgegaan, toen bleek dat de RI uiterste geduld had betoond, totdat duidelijk werd dat Nederland - althans de tegenwoordige regering - door het opwerpen van allerlei formalistische en juridische excepties de zaak zoveel mogelijk op de lange baan wilde schuiven. Voor het in steeds breder kring groeien van dit wantrouwen zijn - het spijt mij dit te moeten zeggen - de Nederlandse officiële persverklaringen der laatste dagen koren op de molen. Men wantrouwde de 'gematigde' reacties van officiële Indonesische zijde. Ook houde men er mede rekening dat er de RI-Regering waarschijnlijk veel aan gelegen is de Unie niet eenzijdig op te zeggen avant begin der conferentie te Parijs, zulks ter vermijding van een slechte indruk in internationale milieus daar ter stede. In dit verband vermeld ik de uiterst vertrouwelijke toespeling van de zo juist naar Washington vertrokken Amerikaanse Ambassadeur, waar ook twijfel tot uiting kwam betreffende onze werkelijke bedoelingen.

Wij moeten de diplomatieke gaven onzer tegenstanders - klinkt de uitdrukking 'tegenstanders' niet vreemd voor wat wij als uniepartner beschouwen - niet onderschatten.

De jongste Nederlandse officiële verklaringen nu maken op de publieke opinie hier de indruk dat de belangstelling van Nederlandse zijde erop is gericht of de besprekingen formeel of informeel zullen zijn, of de onderhandelingen zullen worden gevoerd door Ministers, Staatssecretarissen, HC's of ambtenaren, of men in Parijs of elders zal gaan onderhandelen en andere punten, die hier worden gezien als legalistisch en formalistisch, maar in feite volstrekt onbelangrijk. Indonesische conclusie is: óf Nederland begrijpt niets van de werkelijke positie óf zij probeert de zaak op de lange baan te schuiven. Yamin sprak niet alleen voor zichzelf toen hij verklaarde: 'Wat van eminent belang is, is dat de RI niet langer een positie inneemt in het Indonesisch-Nederlands unieverband'.

Willen wij het gevaar van eenzijdige opzegging van de Unie niet riskeren - ik vrees vooral dat dan ook de economische en monetaire regelingen in het gedrang zouden komen - maar toch uitstel nastreven, dan zie ik als enige mogelijkheid, dat wij met de Indonesische Regering open kaart spelen en wel langs normale diplomatieke kanalen. Wij zouden dan op onze binnenlandse moeilijkheden moeten wijzen en als onze eerlijke bedoeling moeten manifesteren - en dat zou dan ook waar moeten zijn - om zo spoedig mogelijk de uniebesprekingen tot een resultaat te brengen maar erop wijzen dat wij van plan zijn ratificatie over te laten aan nieuwe regering en nieuwe parlement zulks om binnenlandse politieke redenen. Met andere woorden zouden wij het, mijns inziens uit zuiver politieke overwegingen te betreuren, maar in Nederland blijkbaar gewenste uitstel niet moeten zoeken in voorbereiding en tempo der onderhandelingen, maar in late ratificatie (procedure door Subardjo zelf thans gevolgd tegenover het door RI ondertekende verdrag met Japan, waar hij met ratificatie zal wachten op bevredigend resultaat der besprekingen over schadevergoedingen, visserij). Aanvankelijk acht ik een dergelijke constructie niet onbereikbaar, daar Indonesië dan niet meer in twijfel zou blijven over de werkelijk goede bedoelingen der Nederlandse Regering.

Het is waar, dat uitstel van ratificatie het odium zou overdragen aan een toekomstige regering en aan een toekomstig parlement, maar na de verkiezingen zal het toch nodig zijn de toekomstige politiek van Nederland tegenover Indonesië op hoog niveau principieel vast te stellen in welke zin dan ook. Stelt het Nederlandse volk dan - en dit zal uit de verkiezingen moeten blijken - geen prijs meer op bijzondere verhoudingen met Indonesië, dan kan regeling der vorige regering gedesavouéerd worden door afstemmen. In het tegenovergestelde geval zou mijns inziens de tegenwoordige regering een verantwoordelijkheid op zich nemen wanneer zij als legaat zou achterlaten een eenzijdig opgezegde unie en een verhouding tot Indonesië, slechter dan deze sinds de Souvereiniteitsoverdracht geweest is.

Wat nu de plaats der onderhandelingen betreft heb ik de indruk, dat, in tegenstelling met bijv. Yamin, Subardjo en Supomo op het ogenblik eerder voor Parijs geporteerd zijn. Subardjo stelt zich geloof ik nogal wat voor van persoonlijke contact en wil waarschijnlijk gaarne met een succes uit Parijs terugkomen ter versterking van zijn positie, mede in verband met de hier bestaande tegenstand tegen de Indonesische ondertekening te San Francisco en ook ter algemene versterking van het Kabinet. Mijns inziens geldt het hier overwegingen welke mogelijke realisatie ook voor Nederland van belang is. Supomo's voorkeur voor Parijs hangt vermoedelijk samen met zijn verlangen ook VN-conferentie bij te wonen: onderhandelingen hier ter stede zouden hem kunnen noodzaken in Djakarta te blijven. In algemene zin ziet men als voordeel van Parijs als onderhandelingsplaats de mogelijkheid van rechtstreeks contact met Nederlandse Ministers en Staatssecretarissen, die zelfstandig en zonder noodzakelijkheid van voortdurende ruggespraak kunnen beslissen. Waar ik aan traineren der onderhandelingen alleen maar nadelen verbonden zie, zie ik ook deze overweging als voordeel.

Persoonlijk lijkt mij, dat de besprekingen of in Parijs of/en in Nederland zouden moeten worden gevoerd. Als bezwaar tegen besprekingen in Djakarta zie ik, dat het in dat geval bezwaarlijk zou zijn Ministers of Staatssecretarissen de leiding te doen hebben, indien althans als juist aanvaard mijn U reeds bekende overweging dat overkomst dezer functionarissen naar Djakarta avant het bereiken van overeenstemming over de Unie, inopportuun is, omdat de Oosters voelende Indonesiërs zulks zouden construeren als een Nederlandse gang naar Canossa: het gaf te denken dat Supomo plotseling met dit plan aankwam, zulks terwijl een jaar lang niet het minste enthousiasme getoond was voor overkomst van Nederlandse Ministers en Staatssecretarissen om het euphemistisch uit te drukken.

In mijn gedachtengang zou het de beste oplossing zijn de onderhandelingen in Parijs in te leiden en zo nodig in Den Haag te beëindigen.

Een voordeel zou daarbij zijn, dat de onderhandelingen in Parijs zouden worden gevoerd in een geest van samenwerking voor wat de anti-communistische landen betreft, waartoe Indonesië na San Francisco nu ook gevoeglijk kan worden gerekend. Andere Westelijke landen, zoals ongetwijfeld Amerika en Frankrijk en misschien zelfs Engeland, zullen wellicht in moeilijke momenten invloed op de Indonesiërs uit kunnen oefenen om matiging te betrachten. Denk in dit verband mede aan de aanmaningen aan de Indonesiërs om niet een mogelijke verbetering der verhoudingen tussen beide landen na eventuele omvorming van de Unie reeds snel daarna wederom te vertroebelen door spoedig nadien Irian weer op het tapijt te brengen, een aangelegenheid, welke zoals U gebleken is, mij zo bijzonder aan het hart ligt.

Ik vraag mij ook af of het nodig zou zijn eerst Indonesische voorstellen door een ambtelijke commissie te laten bestuderen en vast te houden aan verschillende 'niveaux' waarop de besprekingen zouden moeten worden gevoerd. Essentieel lijkt mij daarentegen dat de besprekingen, evenals bij onderhandelingen tussen Van Roijen en Rum van het begin tot het einde in één hand moeten blijven. Deze centrale figuur zal mijns inziens van Nederlandse kant Minister of Staatssecretaris moeten zijn, die uiteraard de uitwerking van getroffen beslissingen zal kunnen overlaten aan ambtelijke instanties onder zijn rechtstreekse aanwijzingen en toezicht.

Gaarne zie ik Uw reacties op de hierboven weergegeven gedachtengang en adviezen tegemoet, zulks mede ter vaststelling van mijn eigen beleid.